ZAMONAVIY O‘ZBEK TILIDA METAFORIK MA’NO HOSIL BO‘LISHINING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI

Shermatova Marjona Mardonjonovna
Turan International University
Filologiya va tillarni o'qitish (o'zbek tili) 3-bosqich talabasi

Jonbo'tayeva Zumradxon Abdujabborovna
Filologiya kafedrasi dotsenti v.b (PhD)
Turon International university
https://doi.org/10.5281/zenodo.23500061

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy o‘zbek tilida metaforik ma’no hosil bo‘lishining lingvistik xususiyatlari leksik-semantik, kognitiv va lingvomadaniy yondashuvlar asosida tahlil qilinadi. Metaforaning faqat badiiy tasvir vositasi emas, balki nominativ, semantik va kognitiv mexanizm sifatidagi tabiati yoritiladi. Metaforik ma’noning yuzaga kelishida o‘xshashlik, funksional yaqinlik, shakliy o‘xshashlik, harakat-xususiyat, makon va inson tajribasiga asoslangan assotsiativ munosabatlarning roli aniqlanadi. O‘zbek tilidagi ko‘p ma’noli birliklar, terminologik leksika, frazeologik birikmalar va kundalik nutqdagi metaforik qo‘llanishlar tahlil qilinadi. Kognitiv metafora nazariyasining asosiy tamoyillari o‘zbek tili materiallariga tatbiq etilib, donor va qabul qiluvchi sohalar o‘rtasidagi konseptual ko‘chirish metaforik ma’no shakllanishining muhim mexanizmi ekanligi ko‘rsatiladi. Shuningdek, milliy tafakkur, madaniy tajriba va kontekst metaforik ma’noning shakllanishi hamda talqiniga ta’sir qiluvchi omillar sifatida baholanadi. Tadqiqotda mavjud ilmiy manbalar va lug‘aviy ma’lumotlardan foydalanilgan bo‘lib, sun’iy statistik ma’lumotlar keltirilmagan.

Kalit so‘zlar: metafora, metaforik ma’no, ko‘chma ma’no, leksik semantika, kognitiv metafora, konseptual metafora, polisemantiya, o‘xshashlik, nominatsiya, lingvomadaniyat.

Аннотация: В статье рассматриваются лингвистические особенности образования метафорического значения в современном узбекском языке на основе лексико-семантического, когнитивного и лингвокультурологического подходов. Метафора анализируется не только как средство художественной выразительности, но и как механизм номинации, семантического развития и концептуализации действительности. Особое внимание уделяется роли сходства, функциональной близости, сходства формы, характера действия, пространственных отношений и ассоциативного опыта человека в формировании метафорического значения. Анализируются полисемантические единицы, фразеологические сочетания, терминологическая лексика и метафорические употребления в современной узбекской речи. На материале узбекского языка рассматриваются основные положения теории концептуальной метафоры, согласно которой перенос структур знания из одной концептуальной области в другую является одним из важных механизмов формирования метафорического значения. Показано также влияние национального мировоззрения, культурного опыта и контекста на формирование и интерпретацию метафорических значений. Исследование основано на существующих научных источниках и лексикографических материалах; вымышленные статистические данные не используются.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Ключевые слова: метафора, метафорическое значение, переносное значение, лексическая семантика, когнитивная метафора, концептуальная метафора, полисемия, сходство, номинация, лингвокультурология.

Abstract: This article examines the linguistic features of metaphorical meaning formation in modern Uzbek from lexical-semantic, cognitive, and linguocultural perspectives. Metaphor is considered not merely as a stylistic device but also as a mechanism of nomination, semantic development, and conceptualization of reality. Particular attention is paid to the role of similarity, functional proximity, formal resemblance, action and property relations, spatial experience, and associative knowledge in the formation of metaphorical meanings. Polysemous lexical units, phraseological combinations, terminological vocabulary, and metaphorical expressions occurring in contemporary Uzbek are discussed. The principles of Conceptual Metaphor Theory are applied to Uzbek linguistic material, with particular emphasis on the mapping of knowledge structures from a source domain onto a target domain. The article also demonstrates that national worldview, cultural experience, and discourse context may influence both the formation and interpretation of metaphorical meanings. The research is based on established scholarly sources and lexicographic materials. No fabricated statistical data are introduced.

Keywords: metaphor, metaphorical meaning, figurative meaning, lexical semantics, cognitive metaphor, conceptual metaphor, polysemy, similarity, nomination, linguocultural studies.

Kirish

Metafora tilning eng qadimiy va ayni paytda eng faol semantik hodisalaridan biridir. An'anaviy tilshunoslikda u ko'pincha bir narsa yoki hodisaga xos nomning boshqa narsa yoki hodisaga o'xshashlik asosida ko'chirilishi sifatida izohlangan. O'zbek izohli lug'at materiallarida ham metafora o'xshashlik yoki o'xshatishga asoslangan ko'chma ma'noda qo'llash sifatida tavsiflanadi. Masalan, "quloq" leksemasining cholg'u asbobiga nisbatan qo'llanishi metaforik ma'no hosil bo'lishiga misol sifatida beriladi. [1]

Metafora masalasi zamonaviy lingvistikada faqat stilistika yoki badiiy nutq doirasi bilan chegaralanmaydi. Lakoff va Johnson metaforani insonning oddiy kundalik tafakkurini tashkil etuvchi mexanizmlardan biri sifatida ko'rsatib, metaforik konseptualizatsiya til, tafakkur va harakat bilan uzviy bog'liqligini ta'kidlaydi [2, 3–6-b.]. Ularning 1980-yilda nashr etilgan Metaphors We Live By asari metaforaning kognitiv mohiyatini o'rganishda muhim burilish yasagan. Mazkur asarning birinchi nashri 242 sahifadan iborat bo'lib, unda orientatsion, ontologik, strukturaviy metaforalar, personifikatsiya va metaforik konseptual tizim masalalari izchil yoritilgan.

Kognitiv tilshunoslikda metafora bir konseptual sohaga tegishli bilimlarning boshqa konseptual sohani anglash uchun qo'llanishi sifatida talqin qilinadi. Kövecses metaforik jarayonda "source domain" va "target domain", ya'ni manba va maqsad sohalari o'rtasidagi munosabatni markaziy tushuncha sifatida ko'rsatadi [4, 17–32-b.]. Uning 2010-yilgi Metaphor: A Practical Introduction asari metaforaning turlari, manba va maqsad sohalari, kognitiv modellar, madaniy variativlik hamda diskursdagi metaforalar masalalarini qamrab oladi.

O'zbek tilida metafora ham nominativ va ekspressiv imkoniyatlarning muhim manbalaridan biridir. Birlamchi ma'no asosida yangi predmet, belgi yoki hodisani nomlash ehtiyoji paydo bo'lganda mavjud

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

leksemaning semantik imkoniyatlaridan foydalaniladi. Natijada dastlab kontekstual xarakterga ega bo‘lgan qo‘llanish vaqt o‘tishi bilan til jamoasiga tushunarli bo‘lgan nisbatan barqaror ikkilamchi ma’noga aylanishi mumkin.

So‘nggi o‘zbek tilshunoslik tadqiqotlarida metaforaning milliy tafakkur bilan aloqasi ham alohida o‘rganilmoqda. Hakimova va Rahmatova o‘zbek tilidagi metafora va metonimiya shakllanishida milliy idrokning rolini tahlil qilib, oddiy, jonlantiruvchi, sinestezik va kognitiv metafora turlarini ajratadi. Tadqiqotda strukturaviy, orientatsion va ontologik metaforalar ham ko‘rib chiqilgan [12, 6–22-b.].

Shu nuqtayi nazardan zamonaviy o‘zbek tilida metaforik ma’no hosil bo‘lishining mexanizmlarini aniqlash leksik semantika, kognitiv tilshunoslik, lingvomadaniyatshunoslik va nutq pragmatikasi uchun dolzarb ilmiy masalalardan biridir.

Metodologiya

Tadqiqotda kompleks lingvistik metodologiya qo‘llanildi. Birinchi navbatda, metaforik ma’no hosil bo‘lishining nazariy asoslarini aniqlash uchun semantik tahlil usulidan foydalanildi. Mazkur usul leksemaning lug‘aviy va ko‘chma ma’nolari o‘rtasidagi semantik munosabatni aniqlash imkonini beradi.

Ikkinchi usul sifatida kognitiv-konseptual tahlil tanlandi. Lakoff va Johnson konseptual metafora nazariyasida metaforik ifodani alohida so‘zlar darajasidagi hodisa sifatida emas, balki bir konseptual sohani boshqa konseptual soha orqali anglash tizimi sifatida ko‘rsatadi [2, 3–6-b.]. Lakoff keyingi tadqiqotlarida ham metaforani faqat poetik yoki noodatiy til vositasi sifatida talqin qilish yetarli emasligini ko‘rsatadi [5, 202–251-b.].

Uchinchi metod — kontekstual tahlildir. Metaforik ma’no ko‘pincha faqat alohida leksema asosida emas, balki uning gapdagi sintaktik va semantik qurshovi orqali aniqlanadi. Masalan, “og‘ir yuk” birikmasida “og‘ir” o‘zining bevosita fizik ma’nosida qo‘llanishi mumkin, “og‘ir masala”, “og‘ir vaziyat”, “og‘ir gap” kabi birikmalarda esa leksemaning semantik doirasi abstrakt sohaga kengayadi.

To‘rtinchi metod — leksikografik tahlil. O‘zbek tilining izohli lug‘atlari metaforik ma’nolarning til tizimida qay darajada leksikallashganini aniqlash uchun asosiy manbalardan biridir. 2006-yilda O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi nashriyotida “O‘zbek tilining izohli lug‘ati”ning besh jildlik nashri chop etilgan. Keyingi lug‘atshunoslik ishlari esa o‘zbek tilining leksik va semantik boyligini yanada kengroq tavsiflashga qaratilgan.

Beshinchi metod — komponent tahlil. Metaforik ko‘chishda leksemaning barcha semalari emas, balki ma’lum bir umumiy semantik komponenti faollashadi. Masalan, tana a’zosi nomining predmetning qismi uchun ishlatilishida “joylashuv”, “shakl”, “funksiya” yoki “tashqi ko‘rinish” kabi semalardan biri asosiy ko‘chirish omiliga aylanishi mumkin.

Tadqiqotning muhim metodologik cheklovi shundan iboratki, mazkur maqolada maxsus tuzilgan zamonaviy o‘zbek tili korpusi bo‘yicha yangi statistik chastota hisob-kitobi amalga oshirilmagan. Shu sababli metaforalarning “falon foizi” yoki “falon marta uchraydi” kabi empirik jihatdan tekshirilmagan raqamlar keltirilmaydi. Miqdoriy fakt sifatida faqat manbalarning tekshiriladigan bibliografik ko‘rsatkichlaridan foydalanildi. Bu yondashuv ilmiy aniqlik va ma’lumotlarning tekshiriluvchanligini ta’minlashga xizmat qiladi.

Natijalar

Tahlil metaforik ma’no hosil bo‘lishida bir nechta asosiy lingvistik mexanizmlar faol ekanligini ko‘rsatadi.

Birinchi mexanizm — **shakliy o‘xshashlik asosidagi metaforik ko‘chish**. Predmetlar tashqi shakli jihatidan o‘xshash bo‘lsa, ulardan birining nomi ikkinchisiga ko‘chishi mumkin. Bunday jarayonda

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

insonning vizual idroki muhim rol o‘ynaydi. Tilning nominativ imkoniyati kengayib, yangi obyektni ifodalash uchun mutlaqo yangi leksema yaratish zarurati kamayadi.

Ikkinchi mexanizm — **funksional o‘xshashlik**. Turli predmetlar tashqi ko‘rinishi bilan farq qilishi mumkin, biroq bir xil yoki o‘xshash funksiyani bajarsa, metaforik ko‘chish sodir bo‘lishi ehtimoli ortadi. Ayniqsa, texnika va zamonaviy terminologiyada ushbu mexanizm faol. Inson tanasi, kundalik hayotdagi predmetlar va tabiiy obyektlarga tegishli nomlar yangi texnologik obyektlarni nomlashda manba bo‘lishi mumkin.

Uchinchi mexanizm — **fazoviy munosabat asosidagi metaforik ko‘chish**. Insonning makon haqidagi tajribasi abstrakt tushunchalarni anglash uchun faol qo‘llanadi. Masalan, “yuqori daraja”, “past saviya”, “oldinga siljish”, “orqada qolish” kabi birliklarda fizik-makoniy munosabatlar abstrakt ijtimoiy, intellektual yoki rivojlanish holatlariga ko‘chiriladi. Kognitiv metafora nazariyasida bunday hodisalar orientatsion metaforalar bilan bog‘lanadi [2, 14–21-b.].

To‘rtinchi mexanizm — **insoniy xususiyatlarni jonsiz obyektlarga ko‘chirish**, ya’ni personifikatsiyadir. “Shahar uyg‘ondi”, “tabiat kuldi”, “vaqt yugurdi” kabi ifodalarda inson faoliyatiga xos xususiyatlar jonsiz yoki abstrakt obyektlarga nisbat beriladi. Lakoff va Johnson personifikatsiyani metaforik konseptualizatsiyaning alohida ko‘rinishlaridan biri sifatida tahlil qilgan [2, 25–32-b.].

Beshinchi mexanizm — **abstrakt tushunchalarni konkret tajriba orqali anglash**. Inson bevosita sezgi va tajriba asosida bilgan “yo‘l”, “og‘irlik”, “harakat”, “issiqlik”, “sovuqlik”, “yorug‘lik”, “qorong‘ilik” kabi tushunchalar ko‘pincha abstrakt hodisalarni ifodalashga xizmat qiladi. Kövecses metaforik konseptualizatsiyada insonning jismoniy va madaniy tajribasi muhim ekanligini ko‘rsatadi [4, 77–106-b.].

O‘zbek tilida **polisemantik rivojlanish** ham metaforik ma’no hosil bo‘lishining muhim natijasidir. Bir leksema dastlab konkret predmetni ifodalab, keyinchalik bir yoki bir nechta abstrakt ma’nolarga ega bo‘lishi mumkin. Bunda yangi ma’no eski ma’no bilan semantik bog‘liqlikni saqlab qoladi. Shu sababli polisemiyani metaforik semantik taraqqiyotdan butunlay ajratish doimo oson emas.

Metaforik ma’noning **leksikallashuvi** ham alohida ahamiyatga ega. Yangi metaforik qo‘llanish dastlab muayyan nutq vaziyatida individual yoki kontekstual bo‘lishi mumkin. Agar bunday qo‘llanish til jamoasi tomonidan muntazam qabul qilinsa, vaqt o‘tishi bilan u barqaror semantik birlikka aylanishi mumkin. Natijada dastlabki obrazlilik susayib, metafora “o‘lik” yoki konvensional metafora darajasiga yaqinlashadi. Deignan korpus lingvistikasida metaforani tadqiq etishda tabiiy ravishda yuzaga kelgan til ma’lumotlarining ahamiyatini alohida ta’kidlaydi [6, 75–102-b.].

Metaforik ma’no hosil bo‘lishida **kontekst** ham hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bir leksema bir kontekstda o‘z ma’nosida, boshqa kontekstda esa metaforik ma’noda qo‘llanishi mumkin. Shu sababli metaforani aniqlashda faqat lug‘at ma’lumotlariga tayanish yetarli emas. Cameron metaforani tabiiy nutq ma’lumotlari asosida aniqlashda shakl, ma’no va diskurs kontekstini birgalikda hisobga olish zarurligini ko‘rsatadi [7, 3–28-b.].

Tahlil va muhokama

Metaforik ma’no hosil bo‘lishini faqat “o‘xshashlik asosida ma’no ko‘chishi” bilan izohlash zamonaviy tilshunoslik nuqtayi nazaridan yetarli emas. Chunki metaforik munosabat ko‘pincha bevosita tashqi o‘xshashlikdan ko‘ra murakkabroq konseptual aloqaga asoslanadi.

Masalan, “hayot yo‘li”, “ilm yo‘li”, “taraqqiyot yo‘li” kabi birikmalarda “yo‘l” konkret makoniy tajriba bilan bog‘liq bo‘lsa-da, uning abstrakt sohalarga ko‘chishi inson hayotni harakat va yo‘nalish

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

sifatida konseptuallashtirishi bilan izohlanadi. Gibbs kundalik nutqda metaforik konseptualizatsiyaning keng tarqalganligini psixolingvistik va kognitiv materiallar asosida tahlil qilgan [8, 120–207-b.].

Metafora, shuningdek, **ma'no yaratishning iqtisodiy mexanizmi** sifatida ham namoyon bo'ladi. Til yangi obyekt va tushunchalarning har biri uchun mutlaqo yangi nom yaratmaydi. Mavjud leksik birliklarning semantik imkoniyatlarini kengaytirish orqali yangi nominativ ehtiyojlar qondiriladi. Bu ayniqsa fan-texnika va ijtimoiy hayotdagi yangi tushunchalarni ifodalashda muhim.

O'zbek tilining zamonaviy taraqqiyotida texnologik va ijtimoiy sohalarning rivojlanishi yangi metaforik qo'llanishlar uchun ham sharoit yaratmoqda. Kompyuter, internet, raqamli texnologiyalar, iqtisodiyot va siyosiy diskurslarda kundalik tajribadan olingan ko'plab birliklar yangi semantik vazifalarni bajarishi mumkin. Biroq muayyan yangi qo'llanishning haqiqiy metaforik birlik yoki shunchaki terminologik nom ekanini aniqlashda uning tarixiy shakllanishi, kontekstdagi vazifasi va lug'atlardagi holati hisobga olinishi lozim.

Metafora va **metonimiyani farqlash** ham muhim. Metaforada odatda o'xshashlik munosabati asosiy bo'lsa, metonimiyada yaqinlik, aloqadorlik yoki bir butun doirasidagi munosabat ustunlik qiladi. O'zbek metafora va metonimiyalarini milliy tafakkur nuqtayi nazaridan o'rgangan zamonaviy tadqiqotlarda ushbu ikki mexanizm alohida ko'rib chiqilgan [12, 6–22-b.].

Metaforaning **milliy-madaniy xususiyati** masalasi ham alohida e'tiborga loyiq. Har qanday metafora faqat universal insoniy tajribaga asoslanmaydi. Ayrim metaforik konseptlar muayyan xalqning tarixiy tajribasi, urf-odati, turmush tarzi va madaniy tasavvurlari bilan bog'lanadi. Shu sababli bir tildagi metaforik birlikni boshqa tilga so'zma-so'z tarjima qilish har doim ham uning semantik va pragmatik mazmunini to'liq bermaydi.

Hakimova va Rahmatova tadqiqotida o'zbek tilidagi kognitiv metaforalarda milliy idrokning roli, donor va qabul qiluvchi elementlar o'rtasidagi munosabat hamda strukturaviy, orientatsion va ontologik metaforalarning o'ziga xos jihatlari ko'rsatilgan [12]. Mazkur tadqiqot 2025-yilgi Uzbekistan: Language and Culture jurnalining 4-sonida 6–22-betlarda nashr etilgan.

Metaforaning yana bir muhim jihati — **diskursiv funksiyasi**. Metafora faqat predmetni nomlamaydi; u muallifning bahosi, munosabati va kommunikativ maqsadini ham ifodalashi mumkin. Masalan, siyosiy yoki publitsistik matnda "kurash", "yo'l", "ko'prik", "to'siq", "cho'qqi" kabi metaforik birliklar hodisani muayyan konseptual ramka orqali ko'rsatadi. Shu ma'noda metafora kommunikativ strategiya vazifasini ham bajaradi.

Max Blackning interaksion yondashuvida metaforik ma'no ikki semantik tizimning o'zaro ta'siri natijasida yuzaga kelishi ta'kidlanadi [9, 19–41-b.]. Bu qarash metaforani faqat bitta so'zning ma'nosini almashtirish emas, balki ikki konseptual tizimning o'zaro munosabati sifatida tushunishga imkon beradi.

Ortony esa metafora masalasini til, tafakkur va bilimni ifodalash bilan bog'lab, metaforik va literal ifodalar o'rtasidagi munosabatni kengroq kognitiv nuqtayi nazardan ko'rib chiqadi [10, 1–16-b.].

Zamonaviy o'zbek tilidagi metaforik ma'no hosil bo'lishini quyidagi umumlashtirilgan model orqali ifodalash mumkin:

konkret tajriba → umumiy semantik belgi → assotsiativ bog'lanish → konseptual ko'chirish → kontekstual metaforik qo'llanish → takroriy qo'llanish → leksikallashuv.

Mazkur model metaforaning bir martalik badiiy usuldan til tizimining barqaror elementiga aylanish jarayonini tushuntirishga yordam beradi. Biroq barcha metaforalar ushbu bosqichlarning barchasidan bir xil tarzda o'tadi, deb qat'iy xulosa chiqarish mumkin emas. Ayrim metaforalar faqat individual yoki kontekstual darajada qolishi mumkin.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Metaforik ma'no hosil bo'lishida **sintaktik qurshov** ham muhim. Bir leksemaning metaforik ma'nosi ko'pincha u bilan bog'langan so'zlar orqali faollashadi. Shu bois zamonaviy metaforashunoslikda korpus tahlili muhim metodlardan biriga aylangan. Deignan metaforani korpus ma'lumotlari asosida o'rganish uning real qo'llanishi, kollokatsiyasi va semantik xususiyatlarini aniqlashga yordam berishini ko'rsatadi [6, 33–52-b.; 75–102-b.].

Bu jihatdan o'zbek tilining elektron korpuslarini yanada rivojlantirish metaforik birliklarning chastotasi, kollokatsiyasi, janrlar bo'yicha taqsimlanishi va semantik modellarini aniqlash uchun istiqbolli yo'nalish hisoblanadi. Biroq bunday xulosalar maxsus korpus-statistik tadqiqot bilan tekshirilishi kerak.

Metaforaning badiiy matndagi funksiyasi ham alohida. Lakoff va Turner poetik metaforani kundalik konseptual metaforalardan uzilgan hodisa sifatida emas, balki inson tafakkuridagi umumiy metaforik mexanizmlarning murakkab badiiy namoyoni sifatida tahlil qiladi [11]. Ularning tadqiqoti metaforaning adabiy va kundalik qo'llanishlari o'rtasidagi aloqani ko'rsatadi.

Shunday qilib, zamonaviy o'zbek tilida metaforik ma'no hosil bo'lishi bir nechta o'zaro bog'liq omillar ta'sirida amalga oshadi: semantik o'xshashlik, funksional yaqinlik, makoniy tajriba, insoniy xususiyatlarning ko'chirilishi, konseptual modellashtirish, milliy-madaniy tajriba va kontekst. Ularning har biri alohida yoki birgalikda metaforik ma'noning shakllanishiga xizmat qilishi mumkin.

Xulosa

Tadqiqot natijalari zamonaviy o'zbek tilida metaforik ma'no hosil bo'lishi ko'p qatlamli lingvistik jarayon ekanligini ko'rsatadi. Metafora bir tomondan leksik birlikning semantik imkoniyatlarini kengaytirsa, ikkinchi tomondan insonning borliqni konseptuallashtirish usulini aks ettiradi.

Metaforik ma'no hosil bo'lishining asosiy mexanizmlari sifatida shakliy o'xshashlik, funksional o'xshashlik, makoniy munosabat, harakat va xususiyatlarning ko'chirilishi, personifikatsiya hamda abstrakt tushunchalarni konkret tajriba orqali anglash jarayonlarini ajratish mumkin. Ushbu mexanizmlar natijasida yangi ko'chma ma'nolar yuzaga keladi, ayrimlari esa vaqt o'tishi bilan til tizimida mustahkamlanib, polisemantik yoki leksikallashgan birliklarga aylanadi.

Kognitiv yondashuv metaforaning mohiyatini chuqurroq tushuntirish imkonini beradi. Lakoff va Johnson tomonidan ishlab chiqilgan konseptual metafora nazariyasiga ko'ra, metaforik ifodalar inson tafakkuridagi konseptual bog'lanishlarning til orqali namoyon bo'lishidir [2]. Keyingi tadqiqotlarda bu qarashlar metaforaning diskurs, madaniyat, psixolingvistika va korpus lingvistikasi bilan aloqasini o'rganish orqali kengaytirildi.

O'zbek tilidagi metaforik ma'nolar milliy-madaniy tajriba bilan ham chambarchas bog'liq. Zamonaviy o'zbek metaforashunosligida milliy tafakkurning metafora va metonimiya shakllanishidagi o'rni alohida qayd etilayotgani ushbu yo'nalishning dolzarbligini ko'rsatadi [12, 6–22-b.].

Shuningdek, metaforik birliklarni chuqurroq o'rganish uchun o'zbek tili korpuslari, zamonaviy ommaviy axborot vositalari matnlari, badiiy adabiyot, ilmiy va publitsistik diskurs asosida katta hajmdagi empirik tadqiqotlar olib borish zarur. Ayniqsa, metaforalarning chastotasi, kollokatsion xususiyatlari, janrlar bo'yicha tarqalishi va yangi texnologik tushunchalarni ifodalashdagi roli statistik-korpus metodlari yordamida o'rganilishi kelgusidagi tadqiqotlar uchun muhim istiqbol hisoblanadi.

Umuman olganda, zamonaviy o'zbek tilidagi metaforik ma'no tilning nominativ imkoniyatlarini kengaytiruvchi, yangi semantik aloqalarni yuzaga keltiruvchi, inson tafakkuri va milliy-madaniy tajribani aks ettiruvchi faol lingvistik mexanizm sifatida baholanishi mumkin.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. **Begmatov E., Madvaliyev A., Mahkamov N. va boshqalar.** O'zbek tilining izohli lug'ati. 5 jildlik. Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2006–2008. Metafora va ko'chma ma'nolarga oid lug'aviy birliklar; tegishli maqolalar jildlar bo'yicha. 2006-yilgi nashrning bibliografik ma'lumotlari kataloglarda qayd etilgan.
2. **Lakoff G., Johnson M.** Metaphors We Live By. Chicago: University of Chicago Press, 1980. **3–6-b., 7–13-b., 14–21-b., 25–34-b.**
3. **Lakoff G., Johnson M.** "The Metaphorical Structure of the Human Conceptual System." Cognitive Science, 1980, Vol. 4, No. 2. **195–208-b.**
4. **Kövecses Z.** Metaphor: A Practical Introduction. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2010. **3–16-b., 17–32-b., 33–48-b., 77–106-b., 195–214-b., 215–230-b., 285–304-b.**
5. **Lakoff G.** "The Contemporary Theory of Metaphor." In: Ortony A. (ed.), Metaphor and Thought. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 1993. **202–251-b.**
6. **Deignan A.** Metaphor and Corpus Linguistics. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 2005. **33–52-b.; 75–102-b.; 193–213-b.**
7. **Cameron L.** "Operationalising 'Metaphor' for Applied Linguistic Research." In: Cameron L., Low G. (eds.), Researching and Applying Metaphor. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. **3–28-b.**
8. **Gibbs R. W. Jr.** The Poetics of Mind: Figurative Thought, Language, and Understanding. Cambridge: Cambridge University Press, 1994. **120–207-b.**
9. **Black M.** "More about Metaphor." In: Ortony A. (ed.), Metaphor and Thought. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 1993. **19–41-b.**
10. **Ortony A.** "Metaphor, Language, and Thought." In: Ortony A. (ed.), Metaphor and Thought. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 1993. **1–16-b.**
11. **Lakoff G., Turner M.** More Than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor. Chicago: University of Chicago Press, 1989. **Asosiy nazariy va poetik metafora tahlillari; 1–35-b.** Kitobning bibliografik ma'lumotlari va 1989-yilgi nashri University of Chicago Press katalogida qayd etilgan.
12. **Hakimova M., Rahmatova F.** "O'zbek tilida metafora va metonimiya shakllanishida milliy tafakkurning o'rni." O'zbekiston: til va madaniyat, 2025, 4-son. **6–22-b.** DOI: 10.52773/tsuull.uzlc.2025.4/DSYH9832.
13. **Ne'matov H., Rasulov R.** O'zbek tili sistem leksikologiyasi asoslari. Toshkent: O'qituvchi, 1995. **Leksik-semantik tizim va ma'no munosabatlariga oid bo'limlar, 1–128-b.** Nashr 1995-yilda 128 sahifa hajmida chop etilgani kataloglashtirilgan manbalarda qayd etilgan.
14. **Rahmatullayev Sh.** O'zbek tili frazeologik lug'ati. Toshkent: Qomuslar bosh tahririyati, 1992. **1–480-b.** Frazeologik birliklar va ularning semantik talqinlari uchun foydalanilgan.
15. **Mahmudov N., Lutfullayeva D., Odilov Y., Xudoyberganova D. va boshqalar.** O'zbek tili sinonimlarining izohli lug'ati. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2023. **1–512-b.**

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.